

*Світлана Зозуля, кандидат історичних наук,
заступник директора з наукової роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені
В. О. Сухомлинського НАПН України*

***Особливості змістового наповнення курсу «Бібліографознавство» для студентів-бакалаврів з
інформаційної, бібліотечної та архівної справи
(рецензія на навчальний посібник Г. М. Швецової-Водки
«Загальне бібліографознавство. Бібліографічні ресурси України». – Київ : Кондор, 2017. – 220 с.)***

Останніми роками в Україні актуалізувався розвиток бібліотечної справи, спостерігається покращення іміджу бібліотекарів, відбувається переосмислення фахових компетентностей працівників бібліотечно-інформаційної сфери. Особливої значущості цей аспект набуває в контексті стратегічних завдань реформування освіти в Україні, коли відбувається перехід від кількісних показників освітніх послуг до якісних. Реформування системи освіти спонукає майбутніх фахівців до саморозвитку, підвищення власного інтелектуального потенціалу, аби стати конкурентоспроможними на ринку праці в епоху інформаційних суспільних глобалізацій.

Для забезпечення професійної підготовки студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» один із найавторитетніших українських учених у галузі бібліографознавства, книгознавства, документознавства – доктор історичних наук, професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету Г. М. Швецова-Водка – підготувала навчальний посібник «Загальне бібліографознавство. Бібліографічні ресурси України», який видало київське видавництво «Кондор» у 2017 році.

Навчальний курс «Загальне бібліографознавство» є базовим для підготовки бакалаврів зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Мета цієї навчальної дисципліни – дати уявлення не тільки про теоретичні основи бібліографознавства, але й про рівень розвитку бібліографії на сучасному етапі.

Рецензоване навчальне видання присвячене характеристиці сучасного стану бібліографії в Україні, її організаційної та видової структури, документних результатів практичної бібліографічної діяльності. Воно є оновленим і доповненим виданням навчального посібника «Бібліографічні ресурси України: загальна характеристика» (Рівне, 2000), тому теоретичні засади курсу, що викладається, пройшли попередню апробацію.

Видання розраховане на студентів – майбутніх бакалаврів з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, які вивчають курс «Бібліографознавство». Автор підкреслює, що складовою цього курсу має бути «Загальне бібліографознавство», присвячене загальній характеристиці теорії та організації бібліографії. Перший розділ – теоретичні основи бібліографії – був висвітлений у відомому професійному товаристві навчальному посібнику Г. М. Швецової-Водки «Вступ до бібліографознавства» (Київ : Кондор, 2004). Загальна характеристика сучасних бібліографічних

ресурсів має складати другий розділ «Загального бібліографознавства». Саме цим питанням присвячене видання, що рецензується.

Відкривається видання передмовою, де висвітлено семантико-термінологічний підхід автора до концепту «бібліографічний ресурс». Наголошено, що це видання не претендує на вичерпне узагальнення інформації щодо бібліографознавства й бібліографічних ресурсів України, тому що особливої уваги й окремих навчальних курсів потребує специфіка галузевих бібліографій і відповідних бібліографічних ресурсів, а також питання організації, методики та технології практичної бібліографічної діяльності бібліотек.

Структура навчального посібника логічно вибудована й містить сім розділів, присвячених окремим видам бібліографії, що виділяються переважно за ознакою суспільного призначення як сукупності цільового та читацького призначення: поточна державна бібліографія, ретроспективна національна бібліографія, науково-допоміжна бібліографія, рекомендаційна бібліографія, видавничо-книготорговельна бібліографія, бібліотечно-каталожна бібліографія, метабібліографія. Кожен із цих розділів має декілька підрозділів, що висвітлюють загальнотеоретичні й термінологічні питання відповідного виду бібліографії, а також організацію цієї діяльності в Україні та наявні на сьогодні результати практичної бібліографічної діяльності. Історія бібліографії в цьому посібнику переважно не розглядається, за винятком двох невеликих підрозділів: «З історії створення Книжкової палати України» та «З історії створення українського бібліографічного репертуару». Вочевидь, історія бібліографії в Україні заслуговує на окремий розгляд у відповідних виданнях.

У порівнянні з попереднім виданням посібник «Загальне бібліографознавство. Бібліографічні ресурси України» структурно розширено: він містить додатковий розділ «Бібліотечно-каталожна бібліографія»; розділи «Рекомендаційна бібліографія» та «Видавничо-книготорговельна бібліографія» доповнено новими підрозділами («Електронні форми рекомендаційних бібліографічних посібників» і «Електронні ресурси видавничо-книготорговельної бібліографії» відповідно). Таке важливе доповнення створює більш ґрунтовну базу для вивчення студентами основних видів бібліографії та системи їх посібників.

Найбільше уваги автор приділяє характеристиці поточної державної бібліографії України, її завданням та організації, напрямам діяльності Книжкової палати України, системі поточних державних бібліографічних посібників. Кожне видання поточної державної бібліографії одержує детальну характеристику його методичних особливостей, починаючи від відбору документів для обліку – до особливостей бібліографічного опису, класифікації бібліографічних записів, способу їх розташування всередині найдрібнішої рубрики, наявності й особливостей допоміжних покажчиків до видання. Важливо, що автор подає зразки оформлення бібліографічних записів; перелік основних ділень за таблицями Універсальної десятикової класифікації, упровадження якої в

українських бібліотеках є актуальним завданням сьогодення. Ці дані допоможуть студентам на професійному рівні використовувати схарактеризовані видання.

Значне місце в посібнику приділяється організації та досягненням української ретроспективної національної бібліографії, зокрема щодо універсальних ретроспективних показників текстових неперіодичних та періодичних видань, нетекстових (образотворчих, нотних, картографічних) видань тощо.

Не менш цікавим для майбутніх фахівців-бібліографів є розділ навчального посібника, присвячений питанням науково-допоміжної бібліографії, зокрема її місцю в національній системі науково-технічної інформації. Актуальною є класифікація бібліографічних центрів у національній системі науково-технічної інформації України, запропонована Г. М. Швецовою-Водкою, та узагальнена характеристика їхньої бібліографічної діяльності. У виданні виокремлено універсальні та багатогалузеві центри всеукраїнського рівня національної системи науково-технічної інформації (Книжкову палату України, Український науково-дослідний інститут стандартизації, сертифікації та інформатики, Український інститут науково-технічної експертизи та інформації, Державну науково-технічну бібліотеку України, Національну бібліотеку України імені Ярослава Мудрого, Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського Національної академії наук України тощо), сформовано перелік галузевих центрів всеукраїнського рівня (Національна історична бібліотека України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук та ін.), а також надано характеристику бібліографічної діяльності регіональних центрів національної системи науково-технічної інформації.

Г. М. Швецова-Водка детально зупиняється на теоретичних засадах суспільного призначення рекомендаційної бібліографії та її завдань на сучасному етапі розвитку суспільства, зокрема ролі рекомендаційної бібліографії у виховній та освітній (навчальній) діяльності. Автор подає структуру системи рекомендаційних бібліографічних посібників за цільовим та читацьким призначенням, жанрами та змістом, розкриває особливості рекомендаційних бібліографічних посібників «малих форм» та «новітніх жанрів», що допоможе майбутнім бібліотекарям-бібліографам у підготовці нових рекомендаційних бібліографічних посібників та використанні наявних відповідно до їхніх особливостей.

Суттєвим внеском у теорію й практику бібліографознавства може стати підрозділ, в якому Г. М. Швецовою-Водкою описано новий напрям рекомендаційного бібліографування – створення електронних рекомендаційних бібліографічних показників, тобто автоматизованих інформаційно-пошукових систем (баз даних), що інформують про кращу літературу відповідного призначення, допомагають у її пошуку, сприяють ефективному задоволенню інформаційних запитів користувачів.

Змістове наповнення навчального посібника включає також розділ, присвячений аналізу системи бібліографічних посібників видавничо-книготорговельної бібліографії, у тому числі сучасних електронних ресурсів, за різними ознаками.

Заслуговує на увагу розділ про бібліотечно-каталожну бібліографію, що є теоретичною новацією автора. Г. М. Швецова-Водка, крім теоретичної бази щодо цього питання, подає інформацію про методичні особливості та види бібліотечно-каталожних бібліографічних посібників, наявну систему бібліотечно-каталожних бібліографічних посібників і перспективу її розвитку.

Завершує навчальний посібник розділ, де розкриваються визначення та функції метабібліографії, особливості метабібліографічних посібників та організації метабібліографії. Звертається увага студентів на поточні та ретроспективні універсальні метабібліографічні посібники, а також розвиток метабібліографії в електронному середовищі.

Матеріал у посібнику викладено послідовно, логічно й лаконічно. Його підрозділи не переобтяжені інформацією, що дає можливість тим, хто студіюватиме це навчальне видання, акцентувати увагу на головних, найбільш істотних аспектах курсу.

Форма подачі матеріалу в навчальному посібнику – популярна, що свідчить про врахування автором освітнього рівня читацької аудиторії, на яку він розрахований. Функцію акцентування уваги виконують виділені грубим шрифтом назви основних центрів підготовки бібліографічної продукції та назви їх бібліографічних видань; включені в окремі підрозділи посібника таблиці; наведені в кінці кожного розділу узагальнення.

Слід відзначити, що новий посібник Г. М. Швецової-Водки відображає певні досягнення в дослідженнях вітчизняних фахівців, що має суттєве значення для підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів інформаційних посередників у системі соціальних комунікацій. Змістове наповнення посібника свідчить про наявність багатьох теоретичних новацій, які дають певний імпульс для подальшого розвитку цієї навчальної дисципліни та заслуговують на осмислення й засвоєння студентами.

Згадування прізвищ тих чи інших науковців або цитованих робіт супроводжуються підрядковими бібліографічними посиланнями, що значно полегшує ознайомлення з ними студентів, залучає останніх до осмисленого сприйняття тих чи інших наукових положень, входження в процес наукових пошуків і свідомого вироблення власної позиції.

Навчальний посібник написаний із урахуванням методичних вимог до навчальних видань. До кожного розділу навчального посібника запропоновано перелік питань для самоконтролю студентів, а також тематичні бібліографічні списки. Очевидною перевагою посібника в цій частині є застосований автором логічний спосіб розташування рекомендованої літератури.

Орієнтуванню в тексті посібника сприяє детальний «Зміст», а також складений автором допоміжний предметний покажчик, рубрики якого відображають назви видів бібліографії, підрозділів окремих видів бібліографії, види бібліографічних посібників, назви організаційних центрів, а також назви конкретних бібліографічних посібників, яким у виданні дається більш-менш детальна характеристика.

Відзначимо, що навчальний посібник «Загальне бібліографознавство. Бібліографічні ресурси України» підготовлено на високому фаховому рівні. Він є узагальненням багаторічного плідного досвіду автора щодо керівництва науковою школою з питань книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії в поєднанні з навчально-методичною роботою у вищій школі. Усі компоненти представленого навчального видання спрямовані на повне засвоєння програмного матеріалу.

Важливо, що при створенні видання автором було враховано зміни, які відбулися на початку XXI століття в організаційних і технологічних аспектах укладання бібліографічних посібників.

Високо оцінюючи якість та результативність матеріалу, поданому в навчальному посібнику, вважаємо за доцільне звернути увагу автора на те, що впровадження в Україні Болонського процесу актуалізує потребу побудови навчального посібника за стандартами кредитно-модульної системи відповідно до умов Болонської декларації. Використання рецензованого посібника в навчальному процесі потребуватиме адаптації його до структури кредитно-модульної системи, що може бути зроблено у відповідному навчально-методичному виданні.

Незважаючи на висловлене зауваження, матеріал посібника «Загальне бібліографознавство. Бібліографічні ресурси України» має суттєву наукову та навчально-методичну значущість для розвитку бібліографознавства, інформаційної освіти і практики. Хоча підготовлений Г. М. Швецовою-Водкою навчальний посібник призначається студентам, які вивчають дисципліну «Загальне бібліографознавство», через пропедевтичність цієї дисципліни посібник може використовуватися й у процесі вивчення деяких інших курсів: циклу галузевих бібліографій, «Документознавства», «Статистики друку» тощо. Рецензований навчальний посібник може бути корисним і практичним бібліотечним працівникам: допоможе узагальнити знання про бібліографічні ресурси України з метою активізації їх використання й подальшого розвитку.